

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՏԱՐԻՔԸ ՈՐՊԵՍ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼ*

ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Քրեական օրենքով արգելված արարք կարող են կատարել տարիքային ցանկացած խմբի ներկայացուցիչները, սակայն նրանցից ոչ բոլորն են ենթակա քրեական պատասխանատվության: Անձին պատասխանատվության ենթարկելու հիմնարար սկզբունքներից մեկը՝ ըստ մեղքի պատասխանատվության սկզբունքը, ենթադրում է, որ հանցավոր վարքագիծ դրսևորող անձը պետք է ունակ լինի գիտակցելու իր արարքի բնույթը, սոցիալական նշանակությունը, ունենա սեփական վարքագիծը ղեկավարելու կարողություն: Մինչդեռ անձն իր վարքագծի բնույթը, նշանակությունը, հնարավոր հետևանքները հասկանալու, իր ցանկությունները և մղումները հասարակությունում ընդունելի արժեքային համակարգին ու բարոյական սկզբունքներին, օրենսդրությամբ սահմանված կանոններին համադրելու և դրանց իմաստը ընկալելու կարողություն ձեռք է բերում ոչ թե ծննդյան պահից, այլ ավելի ուշ՝ կենսաբանական և սոցիալ-հոգեբանական զարգացմանը զուգընթաց: Անձի մեջ իրավագիտակցության որոշակի մակարդակ ձևավորվելուց հետո միայն կարելի է քննարկել նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը, ինչն էլ ենթադրում է որոշակի տարիքի հասած լինելը: Հետևաբար, մանկահասակները, որոնք ընդունակ չեն գիտակցելու իրենց վարքագծի հակաիրավականությունը կամ ղեկավարելու այն, չեն կարող հանցագործության սուբյեկտ լինել և քրեական պատասխանատվության ենթարկվել:

Ասվածի ուղղակի վկայությունն է Գերմանիայի քրեական օրենսգրքի հոդված 19-ը, որը, 14 տարին դիտարկելով որպես քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիք, սահմանում է, որ հանցանքի կատարման պահին 14 տարին չլրացած անձինք պետք է դիտվեն որպես առանց մեղքի գործող¹:

Քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիք սահմա-

* Հոդվածը պատրաստվել է «Անչափահասների հանցավորության կանխարգելման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» ՀՀ ԿԳՄՄՆ գիտության կոմիտեի 18T-5E230 թեմատիկ հայտի ֆինանսավորման շրջանակում:

¹ Տե՛ս German Criminal Code, 13.11.1998, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/anti-trafficking/files/criminal_code_germany_en_1.pdf.

նելու անհրաժեշտության հարցին անդրադարձել են դեռևս հին և միջ-նադարյան քրեական իրավունքում:

Մասնավորապես, Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի գլուխ ԻԲ-ում սահմանվում էր. «Եթե մանկանց մեջ սպանություն լինի և տեսնեն, թե սպանողը տասներկու տարեկանից վեր է, ապա նրա համար արյան դատաստան լինի և սպանողն այդպես տուժի. իսկ եթե տասնմեկ տարեկան է կամ տասը և կես, ապա՝ կես չափով տուժի: Իսկ եթե տասը տարեկանից վար է, երեքից մեկ չափով լինի արյան դատաստանը: Եվ թեպետ այլ մեղքերի համար տասնհինգ տարեկանն է հիշատակվում, սակայն այստեղ հիշատակեցինք արյան դատաստանի մասին»²: Ակնհայտ է, որ այստեղ արդեն իսկ ըստ տարիքային խմբերի տարբերակված մոտեցում էր. եթե հանցագործությունների մեծ մասի համար պատասխանատվությունն առաջանում էր 15 տարեկանից, ապա կյանքի դեմ ուղղված ռոնձգության համար՝ ավելի ցածր տարիքից: Բնարկե, Դատաստանագրքում մատնանշված չէր այն նվազագույն շեմը, որից ցածր տարիքային խմբի ներկայացուցիչները ընդհանրապես քրեական պատասխանատվության չէին ենթարկվում: Գրեթե նույն սկզբունքները պահպանվել են նաև Սմբատ Սպարապետի Դատաստանագրքում³:

Հռոմեական իրավունքը ևս անդրադարձել է քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքի հիմնախնդրին՝ որպես այդպիսին սահմանելով 7 տարին: Նշված տարիքային շեմի սահմանումը պատահական չէր, այլ հիմնված էր մարդու զարգացման՝ Հիպոկրատի առաջ քաշած կլինակտերիկ փուլերի համակարգի տեսության վրա, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր 7 տարին մեկ մարդու մոտ տեղի է ունենում օրգանիզմի վերակառուցում ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ բարոյական առումով⁴: Թերևս դրանով է պայմանավորված նաև այն, որ առանձին երկրներում քրեական պատասխանատվություն է սահմանվում 7 (օրինակ՝ Եգիպտոսում, Հնդկաստանում, Սինգապուրում) կամ 14 տարեկանից (օրինակ՝ Գերմանիայում, Ավստրիայում, Իտալիայում)⁵:

Քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքը սահմանելու չափանիշները բազմազան են. եթե եվրոպական երկրների մեծ մասում դրանք հիմնականում վերաբերում են անձի հոգեբանական զարգացման մակարդակին, ապա մուսուլմանական իրավունքում քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքի որոշման

² «Մխիթար Գոշի Դատաստանագիրք», Գ խմբագրություն, Եր., 2001, էջ 56:

³ Տե՛ս **Зурначян А. С.** Судебник Смбата Спарапета как памятник армянского права // Юридические науки: проблемы и перспективы: материалы II Междунар. науч. конф., Пермь: Меркурий, 2014, էջ 7-9:

⁴ Տե՛ս **Спасенников Б. А.** О 7-летнем возрасте уголовной ответственности. No-vaInfo.Ru, 2015, № 36, էջ 125:

⁵ Տե՛ս **Таганцев Н. С.** Курс русского уголовного права // Н.С. Таганцев. СПб., 1874. Кн. 1. Часть общая, էջ 84-85:

հիմքում դրված է հոգևոր հասունացման չափանիշը (օրինակ՝ Իրանում աղջիկների համար քրեական պատասխանատվություն կարող է առաջանալ 9, տղաների համար՝ 15 տարեկանից, ինչը պայմանավորված է նաև նրանց սեռահասունացման գործոնով)⁶:

Քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքը սահմանելու ժամանակ հաշվի են առնվում նաև այլ գործոններ, օրինակ՝ տվյալ երկրում անչափահասների հանցավորության վիճակը, դրա միտումները, հանցագործությունների առանձին տեսակները երեխաների կողմից առավել հաճախ կատարելը, անչափահասների հանցավորության կանխարգելման՝ տվյալ երկրում առկա սոցիալական, կազմակերպական, տնտեսական հնարավորությունները, բնակչության իրավագիտակցության մակարդակը, իրավապահ մարմինների և դատական համակարգի հնարավորությունները, հասարակության բարոյահոգեբանական մթնոլորտը և այլն⁷: Ասվածի վկայությունն է ՌԴ քրեական օրենսգրքը, որը մինչ հանցանք կատարելը 16 տարին լրացած լինելը սահմանելով որպես հանցագործության սուբյեկտին ներկայացվող պահանջ, 14 տարեկանից պատասխանատվություն է սահմանում այնպիսի հանցավոր արարքների համար, ինչպիսիք են, օրինակ՝ ահաբեկչական ակտը, ահաբեկչական գործունեություն իրականացնելու համար նախնական պատրաստվածություն անցնելը, ահաբեկչական համագործակցությանը անդամակցելը, զանգվածային անկարգություններին մասնակցելը, վանդալիզմը և այլն:

Քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիք սահմանելու հարցը բարձրացվել է նաև միջազգային իրավական մակարդակում, մասնավորապես՝ «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 40-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ա) կետը սահմանում է. «...Մասնակից պետությունները պետք է նպաստեն այնպիսի օրենքների, ընթացակարգերի, մարմինների և կառույցների ձևավորմանը, որոնք հատուկ կիրառելի կլինեն օրենքը խախտած կամ դրա խախտման մեջ կասկածվող երեխաների նկատմամբ, մասնավորապես, (ա) այն նվազագույն տարիքի սահմանմանը, որից ցածր տարիքային խմբի երեխաները կդիտվեն որպես քրեական օրենսդրությունը խախտելու ունակություն չունեցող...»:

Այնուհանդերձ, ոչ մի միջազգային իրավական ակտ չի սահմանել այն միասնական տարիքը, որը յուրաքանչյուր պետությունում պետք է դիտվի որպես քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիք:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի

⁶ Տե՛ս **Mohammad Rasool Ahangaran, Zahra Abbasi**. The Age of Criminal Responsibility in Children: Some of Islamic Views. *International Journal of Pediatrics*, Vol.3, N.4-1, Serial № 19, 2015, էջ 778; **Будзинский С.** Начала уголовного права. Варшава, 1870, էջ 80:

⁷ Տե՛ս **Уголовное право. Общая часть. Томск, 2016, էջ 107–109; Зыков Д. А., Шеслер А. В., Шеслер С. С.** Уголовно-правовые вопросы возраста уголовной ответственности // "Вестник Владимирского юридического института". 2017, № 4 (45), էջ 63-67:

40/33 բանաձևով հաստատված «Պեկինյան կանոնների» (ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոնները անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ) 4-րդ կետում նույնպես սահմանված է քրեական պատասխանատվության տարիքը կանոնակարգելու անհրաժեշտությունը: Այդ դրույթով սահմանվում է. «Այն իրավական համակարգերում, որոնցում առկա է «անչափահասների քրեական պատասխանատվության տարիք» հասկացությունը, այդ տարիքի նվազագույն շեմը չպետք է սահմանվի շատ ցածր հաշվի առնելով անչափահասների հուզական, հոգեկան և մտավոր հասունության գործոնները»:

«Պեկինյան կանոնները» նաև պարունակում են ներկայացված կետի մեկնաբանություն, որը սահմանում է. «Քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքը ըստ երկրների տարբեր է՝ պայմանավորված պատմական և մշակութային առանձնահատկություններով: Ժամանակակից մոտեցումը պետք է ուշադրություն դարձնի հետևյալին՝ կարող է արդյոք երեխան ընկալել քրեական պատասխանատվության բարոյական և հոգեբանական բաղադրիչները, այսինքն՝ ընկալման և գիտակցման իր անհատական կարողություններով պայմանավորված՝ կարող է արդյոք պատասխան տալ իր հակահասարակական վարքագծի համար: Եթե քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքային սահման նախատեսված չէ կամ այն սահմանված է շատ ցածր, պատասխանատվության գաղափարը դառնում է իմաստագուրկ: Ընդհանուր առմամբ, իրավախախտման կամ հանցավոր վարքագծի համար պատասխանատվության և այլ սոցիալական իրավունքների ու պարտականությունների սահմանման առումով սերտ հարաբերակցություն է առկա (օրինակ՝ ամուսնական կարգավիճակի, քաղաքացիական գործունակության և այլն): Հետևաբար, պետք է ջանքեր գործադրել՝ տարիքային նվազագույն ողջամիտ շեմը որոշելու առումով, ինչը հնարավոր կլինի կիրառել միջազգային մակարդակով»:

Չնայած «Պեկինյան կանոնների» այս դրույթին՝ պետությունների սահմանած քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքային սահմանները դեռևս հեռու են համադրելի լինելուց, մասնավորապես՝ ԱՄՆ տարբեր նահանգներում երեխան քրեական պատասխանատվության կարող է ենթարկվել սկսած 6, Եգիպտոսում, Սինգապուրում, Հնդկաստանում՝ 7, Շոտլանդիայում՝ 8, Շվեյցարիայում 10 (ընդ որում, մինչ 2006 թ. այս երկրում նույնպես երեխաները ենթակա էին քրեական պատասխանատվության 7 տարեկանից), Անգլիայում, Հյուսիսային Իռլանդիայում, Ավստրալիայում՝ 10, Իռլանդիայում, Պորտուգալիայում, Հունաստանում, Հոլանդիայում, Հունգարիայում, Թուրքիայում՝ 12, Ֆրանսիայում՝ 13, Գերմանիայում⁸, Ավստրիայում, Իտալիա-

⁸ Տե՛ս German Criminal Code, 13.11.1998; https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/anti-trafficking/files/criminal_code_germany_en_1.pdf

յում, Իսպանիայում՝ 14, Դանիայում, Ֆինլանդիայում, Նորվեգիայում, Շվեդիայում՝ 15, Բելգիայում, Լյուքսեմբուրգում՝ 18 տարեկանից⁹: Ընդ որում, նշված երկրներում, որպես կանոն, սահմանվում է քրեական պատասխանատվության միասնական նվազագույն տարիք՝ առանց հանցագործության տեսակների միջև տարբերակում դնելու:

Մինչդեռ մի շարք երկրներում, այդ թվում՝ ՀՀ-ում, ՌԴ-ում, Չինաստանում, Լեհաստանում, պատասխանատվության շեմերը տարբերակված են: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 24-ի համաձայն՝

«1. Քրեական պատասխանատվության ենթակա է այն անձը, ում տասնվեց տարին լրացել է նախքան հանցանք կատարելը:

2. Այն անձինք, որոնց տասնչորս տարին լրացել է մինչև հանցանքը կատարելը, ենթակա են քրեական պատասխանատվության սպանության (104-108-րդ հոդվածներ), դիտավորությամբ առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելու (112-116-րդ հոդվածներ), մարդուն առևանգելու (131-րդ հոդված), բռնաբարության (138-րդ հոդված), սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների (139-րդ հոդված), ավազակության (175-րդ հոդված), գողության (177-րդ հոդված), կողոպուտի (176-րդ հոդված), շորթման (182-րդ հոդված), առանց հափշտակելու նպատակի ավտոմեքենային կամ տրանսպորտային այլ միջոցին ապօրինաբար տիրանալու (183-րդ հոդված), ծանրացուցիչ հանգամանքներում գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելու կամ վնասելու (185-րդ հոդվածի երկրորդ և երրորդ մասեր), զենք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր հափշտակելու կամ շորթելու (238-րդ հոդված), թմրամիջոցներ կամ հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութեր հափշտակելու կամ շորթելու (269-րդ հոդված), տրանսպորտային միջոցները կամ հաղորդակցության ուղիները փչացնելու (246-րդ հոդված), խուլիգանության (258-րդ հոդված) համար...»¹⁰:

Ներկայացված դրույթը գրեթե նույնությամբ կրկնում է ՌԴ քրեական օրենսգրքի հոդված 20-ում արտացոլված կարգավորումները, այն տարբերությամբ, որ ՌԴ-ում 14 տարեկանից քրեական պատասխանատվություն է սահմանված նաև՝ ահաբեկչական ակտի, ահաբեկչական գործունեություն իրականացնելու համար նախնական պատրաստվածություն անցնելու, ահաբեկչական համագործակցությանը անդամակցելու, ահաբեկչական կազմակերպության գործունեությանը մասնակցելու, հանցագործության մասին իմանալ չհայտնելու, պատանդ վերցնելու, ահաբեկչության մասին սուտ հաղորդում տալու, օրենքով արգելված զինված խմբավորմանը անդամակցելու, օդային

⁹ Տե՛ս **Muncie J.** The ‘Punitive Turn’ in Juvenile Justice: Cultures of Control and Rights Compliance in Western Europe and the USA. *Jouth Justice* 2008, Volume 8, Issue 2, էջ 107-121; **Dünkel F.** Juvenile Justice Systems in Europe – Reform Developments between Justice, Welfare and ‘New Punitiveness’. *Kriminologijos studijos* 2014/1, էջ 43-44:

¹⁰ ՀՀ քրեական օրենսգրք, ընդունվել է 18.04.2003:

կամ ջրային տրանսպորտային միջոցին ապօրինի տիրանալու, զանգվածային անկարգություններին մասնակցելու, վանդալիզմի, պայթուցիկ նյութեր կամ սարքեր ապօրինի ձեռք բերելու, փոխադրելու, իրացնելու, պահելու, տեղափոխելու կամ կրելու, դրանք պատրաստելու, պետական կամ հասարակական գործչի կյանքի հանդեպ ոտնձգություն կատարելու, միջազգային պաշտպանությունից օգտվող անձանց կամ կազմակերպությունների վրա հարձակվելու, միջազգային անհարեկչության համար¹¹:

Լեհաստանի քրեական օրենսգրքի հոդված 10-ի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվություն սահմանվում է 17 տարեկանից: 15 տարեկանից քրեական պատասխանատվություն է առաջանում սպանության, Լեհաստանի նախագահի կյանքի հանդեպ ոտնձգության, անձի առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու, մարդու կյանքի, առողջության կամ սեփականության համար վտանգ ստեղծող հրկիզման կամ պայթեցման, ջրային կամ օդային նավի զավթման, պատանդ վերցնելու, ավազակության, բռնաբարության համար¹²: Սակայն քրեական օրենսգրքով նաև ամրագրվում է, որ այս տարիքի անչափահասը քրեական պատասխանատվության ենթարկվում է միայն այն դեպքում, երբ դա բխում է կոնկրետ գործի հանգամանքներից, այսինքն՝ հանցանք գործած անձի անձնային հատկանիշները, հոգեկանի զարգացման մակարդակը, կյանքի պայմանները նման անհրաժեշտություն են թելադրում, և հատկապես այն դեպքում, եթե մինչ այդ կիրառված դատարարական կամ ուղղիչ միջոցները օգուտ չեն տվել:

ՀՀ, ՌԴ և Լեհաստանի քրեական օրենսդրությունների համեմատախրավական վերլուծությունը վկայում է, որ անչափահասների համար տարիքային տարբերակված շեմերի սահմանման սկզբունքով քրեական պատասխանատվություն նախատեսելիս ոչ միշտ է պահպանվում հանցավոր վարքագիծ դրսևորող անձի կողմից իր արարքի սոցիալական նշանակությունն ու բնույթը գիտակցելու և այն ղեկավարելու կարողության կանխավարկածը: Մասնավորապես, հստակ չէ այն չափանիշը, որի հիման վրա էլ առանձին արարքների համար քրեական պատասխանատվությունը պետք է առաջանա 16, իսկ մյուսների համար՝ 14 տարեկանից¹³: Օրինակ՝ ՌԴ-ում 14 տարեկանից պատասխանատվություն է սահմանվում հանցագործության մասին իմանալ չհայտնելու համար, մինչդեռ ՀՀ-ում այդ նույն արարքի համար պատասխանատվությունը սահմանվում է 16, Լեհաստանում՝ 17 տարեկանից:

¹¹ Տե՛ս «Уголовный кодекс РФ», 13.06.1996:

¹² Տե՛ս «Criminal Code of Poland», 06.06.1997:

¹³ Տե՛ս **Прокументов Л. М.** Проблемы определения возраста привлечения к ответственности несовершеннолетних в уголовном законодательстве Российской Федерации // "Вестник Томского государственного университета", 2017, № 419, էջ 202-206:

Խնդրահարույց է նաև այն, որ ըստ հանցագործության տեսակների տարբերակված տարիքային շեմերի քրեական պատասխանատվություն սահմանելու պարագայում օրենսդիրը նույն հանցակազմի հիմնական տեսակի համար պատասխանատվությունը նախատեսում է ավելի բարձր, իսկ դրա ծանրացնող հանգամանքներով տեսակի համար ավելի ցածր տարիքից¹⁴: Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքը գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելու կամ վնասելու համար քրեական պատասխանատվություն է սահմանում 16 տարեկանից, իսկ նույն արարքը խմբի կազմում կատարելու համար՝ 14 տարեկանից: Դժվար է ընդունել, որ 15 տարեկան անձը, որը միայնակ գործելիս չի գիտակցում գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելու հակաիրավականությունը, այն կպատկերացնի խմբի կազմում գործելու պարագայում:

Կարծում ենք՝ նշված խնդիրներից խուսափելու լավագույն տարբերակը քրեական պատասխանատվության միասնական տարիքային շեմ սահմանելն է:

Առանձին հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև անձի տարիքը լրացած լինելու հանգամանքի պարզաբանումը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 23-ը սահմանում է. «Քրեական պատասխանատվության ենթակա է միայն մեղսունակ ֆիզիկական անձը, ով հանցանք կատարելու *պահին* հասել է սույն օրենսգրքով սահմանված տարիքի»: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 24-ի 1-ին մասը սահմանում է, որ քրեական պատասխանատվության ենթակա է այն անձը, որի տասնվեց տարին լրացել է *նախքան* հանցանք կատարելը:

Օրենսդրի կողմից օգտագործվող այս երկու հասկացությունները՝ «հանցանք կատարելու պահին» և «նախքան հանցանք կատարելը», որոշակի թյուրըմբռնման տեղիք են տալիս, և հարց է ծագում, թե ինչպես վարվել այն դեպքերում, երբ մինչ հանցանքը սկսելը անձի տարիքը դեռ չէր լրացել, սակայն հանցանքը կատարելու ընթացքում (օրինակ՝ տևող, շարունակվող կամ օբյեկտիվ կողմից երկար ընթացք ունեցող արարքների պարագայում) տարիքը լրանում է: Մասնավորապես նման իրավիճակներ կարող են ծագել տևող հանցագործությունների պարագայում, օրինակ՝ երբ 15 տարեկան անձը հրազեն է գտնում, տանում իր բնակության վայր և այնտեղ թաքցնում: Հետագայում՝ չափա-հասության տարիքը հատելուց հետո, նրա բնակության վայրի խուզարկության ժամանակ այդ զենքը հայտնաբերվում է:

Ելնելով տևող հանցագործության բովանդակությունից, այն է՝ միննույն հանցանքի տևական իրականացում, որն ավարտված է համարվում անձի բռնվելու, մեղայականով ներկայանալու կամ այլ հանգամանքների ուժով արարքը դադարելու պահից, կարելի է ենթադրել,

¹⁴ См. у Мифтахов А. М. Возраст, с которого наступает уголовная ответственность по уголовному кодексу Российской Федерации // "Юридическая мысль", 2016, № 6 (98), էջ 121-123:

որ նշված դեպքում անձը չպետք է ենթարկվի քրեական պատասխանատվության, քանի որ մինչ հանցանքը կատարելը նրա՝ օրենքով սահմանված տարիքը լրացած չի եղել: Հարցի նման լուծումը, սակայն, թերևս արդարացված չէ:

Համանման իրավիճակներ կարող են ծագել նաև շարունակվող հանցագործությունների դեպքում, երբ, օրինակ, 15 տարեկան երեխան որոշում է խարդախության եղանակով տիրանալ առանձնապես խոշոր չափի գումարի և իր հանցավոր մտադրությունն իրականացնում է 4 տարում:

Առավել տրամաբանական է հարցի հետևյալ լուծումը. անձին դիտարկել որպես հանցագործության սուբյեկտ տևող, շարունակվող հանցագործության բաղկացուցիչ այն էպիզոդների համար, որոնք կատարվել են քրեական օրենսգրքով սահմանված տարիքային շեմը հատելուց հետո: Օրինակ, եթե կատարվել է շարունակվող հանցագործություն, անձը ենթակա է պատասխանատվության միայն այն էպիզոդների համար, որոնք կատարվել են տարիքը լրանալուց հետո, տևող հանցագործության կամ օբյեկտիվ կողմից երկար ընթացք ունեցող հանցագործության դեպքում անձը ենթակա է պատասխանատվության այն պահից, երբ լրանում է քրեական օրենքով սահմանված նրա տարիքը:

Կարծում ենք՝ քննարկվող հարցի վերաբերյալ հնարավոր թյուրըմբռնումներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքում կատարել փոփոխություն և հոդված 24-ի 1-ին մասը շարադրել հետևյալ կերպ. «Քրեական պատասխանատվության ենթակա է այն անձը, ում տասնվեց տարին լրացած է եղել հանցանք կատարելու պահին»:

Տարիքի հետ կապված խնդիրներից մեկն էլ վերաբերում է նաև այն լրացած լինելու հանգամանքը փաստելուն: Երբ հանցավոր վարքագիծ դրսևորած անձի տարիքը հնարավոր է լինում պարզել փաստաթղթերով, անձի տարիքը լրացած լինելու հանգամանքը փաստելը մեծ դժվարություն չի ներկայացնում. դոկտորինալ մեկնաբանության համաձայն՝ անձի տարիքը համարվում է լրացած նրա ծննդյան օրվան հաջորդող օրվա առաջին իսկ վայրկյաններից:

Այլ է վիճակը, երբ անձի ծննդյան օրը հավաստող փաստաթղթերը բացակայում են: Նման դեպքերում նշանակվում է դատաբժշկական և դատահոգեբանական փորձաքննություն, և քրեական պատասխանատվության հարցը լուծելիս հիմք է ընդունվում փորձագետի կողմից սահմանված տարիքային նվազագույն շեմը (կամ տարեթիվը): Ընդ որում, ելնելով մարդասիրության, ինչպես նաև չփարատված կասկածները հոգուտ կասկածյալի, մեղադրյալի, ամբաստանյալի մեկնաբանելու սկզբունքներից, անձի ծննդյան օրն է համարվում փորձագետի կողմից նշված տարվա վերջին ամսվա վերջին օրը:

Թվում է, թե լուծումը առավել քան հաջողված է, քանի որ առավելազույնս բխում է հանցավոր վարքագիծ դրսևորած անձի շահերից, սակայն հնարավոր են իրավիճակներ, երբ դոկտրինալ մակարդակով նման մեկնաբանությունը հանգեցնի հակառակ արդյունքի: Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 54-ի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Հանրային աշխատանքները չեն նշանակվում առաջին կամ երկրորդ խմբի հաշմանդամ ճանաչված, դատավճիռ կայացնելու պահին տասնվեց տարին չլրացած, կենսաթոշակային տարիք ունեցող անձանց, հղի կանանց և ժամկետային զինվորական ծառայության մեջ գտնվող զինծառայողների նկատմամբ»: Եթե արդեն իսկ մատնանշված դոկտրինալ մեկնաբանությունը դիտենք որպես անբեկանելի մոտեցում, ապա հնարավոր են իրավիճակներ, որ փաստաթուղթ չունեցող, սակայն դատաբժշկական փորձաքննության արդյունքներով 15-16 տարեկան դիտարկվող երեխայի նկատմամբ հնարավոր չլինի կիրառել հանրային աշխատանքներ, և նա դատապարտվի ազատագրկման ելնելով զուտ այն հանգամանքից, որ դոկտրինալ մեկնաբանության համաձայն՝ նրա ծննդյան օր է համարվում ոչ թե փորձաքննությամբ նշված տարեթվի առաջին, այլ վերջին օրը:

Կարծում ենք, նշված դեպքերում անհրաժեշտ է դրսևորել տարբերակված մոտեցում և երեխային վերաբերող հարցերը լուծելիս առավելապես առաջնորդվել նրա լավագույն շահերով, և նման վիճահարույց իրավիճակներում նրա ծննդյան օր դիտարկել փորձաքննությամբ նշված տարվա ոչ թե վերջին, այլ առաջին օրը:

Քանայի բառեր – *տարիք, քրեական պատասխանատվություն, հանցագործություն, երեխա, քրեական օրենսդրություն, «Պեկինյան կանոններ», երեխայի իրավունքներ*

АННА МАРГАРЯН – Возраст как необходимая предпосылка уголовной ответственности. – Лицо подлежит уголовной ответственности, если к моменту совершения преступления оно достигло минимального возраста, установленного законом. В разных странах установлены различные минимальные возрастные границы уголовной ответственности – от шести до восемнадцати лет. Законодательство РА устанавливает 16 лет в качестве общего и 14 лет в качестве исключительного минимального возраста уголовной ответственности. Однако такой двойственный подход создаёт проблемы, когда обосновывается группирование преступлений по возрасту уголовной ответственности, которая наступает или с 16-ти, или с 14-ти лет. В статье ставятся этот и ряд других вопросов, касающихся возраста уголовной ответственности. Предлагается установить единый возрастной предел уголовной ответственности для всех видов преступлений.

Ключевые слова: *возраст, уголовная ответственность, преступление, уголовное законодательство, Пекинские правила, права ребёнка*

ANNA MARGARYAN – The Age as a Precondition of Criminal Responsibility. – The person can be held responsible for an offence committed if he/she has reached the minimum age of criminal liability. The age of criminal responsibility varies through

states having 6 as a minimum and going up to 18. RA legislation sets 16 as a general and 14 as an exceptional minimum age of criminal responsibility. However such a dualistic approach creates problems when trying to justify for which crimes the age of criminal responsibility should be set to 16 and for which – to 14. The author tries to respond to this and other issues concerning the age of criminal responsibility. As a conclusion, the author suggests to set a unified age of criminal responsibility for the committal of all types of crime.

Key words: *age, criminal responsibility, crime, child, criminal legislation, Beijing rules, Child rights*

Ներկայացվել է՝ 22.05.2019,
գրախոսվել է՝ 25.06.2019,
ընդունվել է տպագրության՝ 26.07.2019